

Міністерство освіти і науки України
Відділ освіти молоді та спорту Новоушицької селищної ради
Браїлівська ЗОШ I-II ступенів

*Обрядовий фольклор
нашого краю*

Холявко Жанна Вікторівна
педагог-організатор
Браїлівської ЗОШ I-II ступенів

с. Браїлівка
2018

Міністерство освіти і науки України
Відділ освіти молоді та спорту Новоушицької селищної ради
Браїлівська ЗОШ I-II ступенів

Обрядовий фольклор нашого краю

Холявко Жанна Вікторівна
педагог-організатор
Браїлівської ЗОШ I-II ступенів

с. Браїлівка
2018

Холявко Жанна Вікторівна

Посібник «Обрядовий фольклор нашого краю», с. Браїлівка, 2018 рік, с. 49

Рецензенти: Чорна Тетяна Володимирівна , методист.

У пропонованому посібнику містяться матеріали та рекомендації щодо відродження та впровадження традицій, звичаїв, обрядів та свят українського народу, а саме, проведення свят зимового та весняного циклів та використання фольклору на уроках музичного мистецтва.

Посібник може бути використаний педагогами – організаторами, класними керівниками, вихователями груп продовжиного дня, вчителями музичного мистецтва.

ЗМІСТ

ВСТУП

1. Традиції, звичаї, обряди та свята українського народу
2. Українські народні традиції, побутування і розвиток фольклору в наш час
3. Використання фольклору на уроках музичного мистецтва
4. Фольклор, як складова розвитку творчих здібностей школярів
5. Висновок
6. Список використаних джерел
7. Додатки

ВСТУП

Фольклор - художня колективна літературна і музична творча діяльність народу, яка засобами мови зберегла знання про життя і природу, давні культури і вірування, а також відбиток світу думок, уявлень, почуттів і переживань, народнопоетичної фантазії.

Народна творчість, що зародилася в далекій давнині - історична основа усієї світової художньої культури, джерело національних художніх традицій, виразник народної самосвідомості.

Народна культура та мистецтво українців справедливо вважаються одними з найбагатших надбань культурної спадщини європейських націй. Обличчя українського фольклору визначають багатогранність жанрів і досконалість форм, поетичність і вишуканий ліризм, глибока філософічність і нестримний запал.

Протягом століть усна народна творчість була чи не єдиним засобом узагальнення життєвого досвіду українського народу, втіленням народної мудрості, світогляду та ідеалів. Фольклор став віддзеркаленням не тільки найважливіших подій в історії України, починаючи з княжої доби, а й зберіг численні архаїчні язичницькі мотиви і символи, які часто приховуються під покровом християнської традиції. Завдяки фольклорній спадщині ми можемо ознайомитися із побутом далеких і близьких поколінь українців, уявити їх свята і будні, сповнені магічних і захоплюючих обрядів.

В умовах транснаціоналізації культури на фольклор іноді дивляться як на продукт віджилих епох, як на певну декорацію-ілюстрацію, формуючи повальну індустрію шоу-бізнесу і розваг, єдиний тип світової монокультури масового вжитку переважно для підлітків та молоді. Тенденції відлучення дітей, молоді від джерел національної самобутності й культурного розмаїття, від усвідомлення власної причетності до унікальної культури предків створюють загрозливу ситуацію розриву духовно-культурних зв'язків між поколіннями, зниження загального рівня культури, ведуть до втрати морально-етичних норм і формують філософію песимізму, соціальної

пасивності, самотності, беспорядності й безвиході (фаталізму). Зупинити негативні тенденції в житті людства здатний фольклор кожного народу за умови турботи про його збереження, охорону, пропаганду й відродження в прийнятних для сучасності формах.

Усна народна творчість має велике значення у житті народу як у минулому, так і в наш час. Адже недарма в одному з українських прислів'їв говориться: "Пісня ні в добру, ні в злу годину не покидає людину". Вона полегшує працю, виражає і радісні, і важкі настрої, розважає в горі, веселить під час відпочинку, навчає любити батьківщину, бути їй вірним, відданим. У спадщину ми дістали величезну кількість пісень, дум, балад, казок, створених багатьма поколіннями наших предків, і зобов'язані берегти усну народну творчість як найдорожчий скарб народу, вивчати, знати її та збагачувати новими перлинами.

1. Традиції, звичаї, обряди та свята українського народу

Наш народ має багату культуру, величезний скарб який складається з цінностей, надбаних багатьма поколіннями. З прадавніх часів до нас ідуть життєва мудрість та настанови щодо способу життя. Вони закладені в українських традиціях та звичаях, обрядах, адже

в них - світовідчуття та світосприймання нашого народу. У них пояснюються та обґрунтовуються взаємини між людьми, цінність духовної культури окремої людини і народу взагалі.

Дуже тісно народна творчість пов'язана із звичаями, що являють собою закони, якими українці керувались щоденно.

Поняття традиції служить загальною назвою як для матеріальних і духовних цінностей, котрі сприймаються людьми як спадщина, так і для процесу й форм соціального дослідження. Форми реалізації традиції різноманітні, але основними з них є звичай, свято й обряд. До того ж обряд може виступати елементом традиції, звичаю, свята, різновидом кожного із них.

Щоб краще зрозуміти суть та призначення обряду, необхідно порівняти його із звичаєм та святом, які також представляють собою форми виявлення традиції.

Звичай - загальноприйнятий порядок, спосіб дій, норма поведінки: те що стало звичним, засвоєним, визнаним, що увійшло у вжиток.

Соціальна роль звичайно та ж, що й традиції. Вона служить засобом збереження та передачі досвіду, освячення порядків і форм життя, які встановилися.

Звичай в буденному розумінні часто ототожнюється з обрядом, котрий також є однотипною дією у подібних, які тривалий час повторюються, обставин. Але якщо від традиції звичай відрізняється сферою, то від обряду - характером дій. Звичай є практичною дією, завдання якого - дати зразок для наслідування, показати, як потрібно діяти, щоб успадкувати досвід, який є у праці, поведінці, способі життя та досягнути реального результату. Мета звичаю - відтворити й закріпити вже вироблені способи й форми праці, спілкування, сімейно - побутових відносин, суспільної дисципліни, регулювання взаємовідносин між людьми. Досягається данна мета наочним прикладом, закликком чинити так, як чинить той, хто виконує звичай.

Говорячи про сімейні звичаї українців, слід згадати про приймацтво, яке було традиційним явищем сімейних відносин та полягало у переході чоловіка до батьків дружини, якщо в цьому була необхідність. За приймаків також вважались посиновлені сироти.

Традиції та звичаї - найважливіші складові українського народу. Вони відображають не тільки етнічну своєрідність, але й естетику, моральні цінності.

До числа інститутів, породжених релігійними уявленнями й аграрним укладом побуту, належали календарні свята та обряди. Це - найдавніша обрядовість, корінням своїм вона сягає первісних, язичницьких вірувань. Значно пізніше церква сприйняла систему землеробських свят, яка вже склалася, і надала їй християнського забарвлення. Свята і обряди календарного циклу регламентували всі сфери життя українського селянина - виробничу, суспільну, сімейну, а головна їх мета - відвернути стихійне лихо, вплинути на врожайність.

У аграрному календарі українців не було різкого розмежування між сезонами. Обрядовість зимового циклу поступово переходила у весняну, весняна - у літню і т.п. Кожний цикл ніс своє сезонне смислове навантаження (підготовка ґрунту, сівба, посадка - весною; збір і збереження врожаю

восени). Календарний цикл насичений безліччю ритуалів і прикмет, які також зв'язують пори року.

Серед зимових свят українців особливо виділяється період свят з кульмінаційними точками - Різдвом, Новим роком і Хрещенням.

Різдво - зимове свято, яке сягає корінням в далеке язичницьке минуле. Це свято сонцевороту, найкоротший день у році, коли Сонце ніби вмирає і людина магічними діями мала йому допомогти. Після прийняття християнства свято злилося з народженням Ісуса Христа, але в народній пам'яті збереглося його глибинне значення.

Різдвяні свята починалися Святим вечором (6 січня за новим стилем). У будинку повинна була панувати чистота, атмосфера достатку і щастя. У красний кут (на покуті), дотримуючись цілого ряду правил, поміщали прикрашений сніп “Дідух” і “кубельце” - гніздо з пахучого сіна, в яке ставили горщик з обрядовою кутею. Вся родина чекала появи на небі першої зірки, яка символізувала народження Христа, щоб сісти за стіл (вважалося, що той, хто першим побачить зірку, буде найщасливішим протягом року). Стіл був багатий, не менше дванадцяти страв (як правило, кутя, горох, борщ з грибами та рибою, голубці, риба холодна, риба смажена, вареники, млинці, каша, пиріжки, узвар), але пісний, тому що продовжувався пилипівський піст. Святкова трапеза повинна була об'єднувати всіх членів сім'ї, в тому числі й померлих, на помин яких ставили свічку. Діти носили “вечерю” своїм близьким - хрещеним, бабусям і дідусям. У цей час наставав розгул нечистої сили, саме у свята можна було дізнатися про майбутнє за допомогою ворожби.

Дівчата виходили на вулицю і питали ім'я першого зустрічного, намагаючись вгадати ім'я нареченого. Підслухували розмови під сусідськими вікнами, щоб зі сказаних слів дізнатися, чи вийдуть заміж наступного року. Опівночі ворожили на розплавленому воску або свинці - лили їх у воду і по застиглих фігурках судили про майбутнє. Про це могла оповісти і тінь на стіні від купки згорілого паперу. Досить небезпечним вважалося ворожіння

опівночі з двома дзеркалами і свічкою між ними. Вдивляючись у нескінченні відображення дзеркал, можна було побачити судженого, а можна і накликати біду. Намагалися дізнатися про характер жениха з поведінки півня, перед яким ставили посуд з водою, зерном і люстерко. Якщо півень підійде до зерна - бути жениху добрим господарем, якщо до люстерка - хвальком, до води - п'яницею.

7 січня починалися колядки. Цілі ватаги молоді зі спеціально виготовленою різдвяною зіркою (з різьбленого розфарбованого дерева або решета, прикрашеного кольоровою фольгою і папером) ходили по селу. Часто це було справжнє дійство - з рядженими, співцями, музикантами, танцюристами (вертеп). Колядники ходили хатами, виконуючи спеціальні пісні. У поетичних текстах оспівувалися господарі та їх діти, їм бажали щастя і здоров'я, достатку у господарстві, доброго врожаю. Фактично ці тексти мали значення заклять - вважалося, що висловлені у свята побажання обов'язково збудуться. Господарі зобов'язані були щедро обдарувати колядників харчами.

Новорічні свята (13-14 січня) українці відмічали як свята Маланки і Василя. Вони не співпадали з церковними, тому в їх обрядовості збереглися власне народні мотиви. У ці дні також практикувалися обходи дворів зі щедрівками - календарними величальними піснями з елементами театрального дійства. Традиційним персонажем такої гри була маска Кози - своєрідного символу родючості і добробуту. Дуже виразне аграрно - магічне значення мав обряд "посипання", коли хлопчики 7-14 років, обходячи будинки, символічно сіяли зерно. При цьому вимовляли традиційний текст "Сію, вію, посіваю, з Новим роком вас вітаю". Цей обряд був явно дохристиянським, адже наші предки відмічали новий рік весною, перед початком посівних робіт.

Завершувався різдвяно-новорічний цикл святом 19 січня Хрещення (Богоявлення, Водохреща, Йордан). Основні дії проходили на крижаних водоймах, де заздалегідь вирубували хрест з льоду (часто його поливали

буряковим квасом, від чого він набував червоного кольору). В ополонку, яка утворилася, священик опускав хрест, після чого вода вважалася священною. Віруючі набирали воду і потім довго її зберігали, приписуючи такій воді чудодійні властивості. Це було перевіреним засобом для лікування найрізноманітніших захворювань. Вважалося також, що той, хто скупається у водохресній ополонці, весь рік не буде хворіти.

На честь весняного пробудження природи слов'яни святкували Масляну. Навідміну від інших календарних свят, Масляна практично не зазнала християнського впливу і залишилася просто веселим народним святом з деякими язичницькими ритуалами: катання з гірок, спалювання солом'яного опудала, приготування млинців і вареників.

Серед весняних свят найзначнішим і улюбленим була Пасха (Великдень). Обряди і ритуали великодного циклу несли релігійне християнське і календарне язичницьке навантаження (воскресіння Ісуса Христа і пробудження природи).

Великодню передувала Вербна неділя - період активної підготовки до свята. У церкві святили гілки верби, якими шмагали всіх членів сім'ї, а потім і домашніх тварин, примовляючи. Процес розписування яєць був суворо регламентований. Жінка-писанкарка повинна була сидіти на виверненому навиворіт кожусі, для обтирання яєць користувалися шматками від зношених сорочок. Вся робота виконувалася у тиші, з молитвами і в доброму настрої. Сама технологія створення писанки полягала у послідовному зануренні яйця в різні барвники (від темного до світлого) і в нанесенні орнаменту розтопленим воском за допомогою металевої трубочки. Потрібний для орнаменту колір зберігався під шаром воску. Сюжети і види орнаменту були дуже різноманітні, дуже відрізняючись за регіонами України.

Великодні свята включали народне гуляння: хороводи (ходіння по колу як символ руху Сонця по небу), катання на гойдалках і дошках (підняття вгору - магічне дійство, що забезпечує ріст всієї зелені), обливання водою (очищувальний обряд). Улюбленою розвагою були передзвони,

оскільки на Великдень дозволялося дзвонити всім. Існувало, наприклад, повір'я, що перший удар у дзвін недільним ранком забезпечить тому, хто дзвонить, добрий урожай гречки. Великодні свята завершувалися поминальними днями - Радуницею (“поминками”, “гробками”).

Як правило, першої після пасхальної неділі люди йшли на цвинтар “христосуватися з померлими” - обідали на могилах, пов'язували хрести рушниками. Іноді на пасхальний стіл ставили “могилку” - миску з пророщеним вівсом, в яку клали стільки крашанок, скільки родичів в сім'ї померло. Існував звичай пускати по річці шкаралупу, яка повинна була повідомити предкам про настання Великодня.

На “Зелені свята” (так в народі називалося християнське свято Трійці, хатину і двір прикрашали зеленими гілками верби, липи, клену. Підлогу застеляли гілочками м'яти, любистку, чебрецю. До цього свята належить цікавий обряд “завивання берези” або “водіння куща”. Дівчинку або молоду дівчину прикрашали квітами, зеленню і водили по селу. Цим обрядом і спеціальними піснями хотіли вимолити у природи багатий урожай.

Особливо виділяється давньослов'янське свято літнього сонцестояння - Купала або Івана Купала (7 липня). Це свято не сприйняло християнські риси і залишилося в архаїчній язичницькій формі. Апогеєм аграрно - господарського року українського селянина було свято завершення збору врожаю - “обжинки”, багате піснями та архаїчними ритуалами. Наприклад, відгомін древніх жертвоприношень - виготовлення “спасової бороди”, яку зав'язували з останніх пучків незжатого колосся і залишали на полі; плетіння обжинкового вінка (його завітчували стрічками і зберігали до весни, зерном з цього вінка починали сівбу). Свята Катерини (24 листопада) і Андрія (30 листопада) мали молодіжний характер. Дівчата та юнаки ворожили в ці дні, влаштовували веселе гуляння з танцями, іграми, розігруванням, гумором.

Щоб краще зрозуміти суть та призначення обряду, необхідно порівняти його із звичаєм та святом, які також представляють собою форми виявлення традиції.

Обряд - це особлива колективна символічна дія, яка призначена для того, щоб наочно-образними засобами оформити й відзначити важливі події суспільного й особистого життя. Відмінною особливістю обряду є його символічність, умовність, образність. Обряд завжди - символ тих чи інших ідей, норм, ідеалів, цінностей, відношень, повчань, символ певної події, символічне втілення соціального досвіду. Характерним для обряду є художнє оформлення всього його комплексу. Український термін «обряд» походить від слова обряджати, що значить приводити в належний вигляд, упорядкувати, прикрасити, прибрати, зробити красивим, ошатним.

Якщо в обряді головним є особлива символічна дія, то у святі - безпосередній вираз почуттів, настроїв, переживань у зв'язку з пам'ятними подіями в житті суспільства, колективу, сім'ї, особи. Таким чином, свято - день (чи дні), в який урочисто відзначають значні, видатні події, історичні або календарні дати. В минулому, як і зараз, свята в більшості випадків були днями, присвяченими відпочинку. За ними у зв'язку із цим і закріпилася назва святкових, тобто вільних, незайнятих, неробочих, на відміну від буднів. Так виникло поняття свята. У дні пам'яті важливих подій і дат проводилися обряди на честь кого - чи чого-небудь. Звідси зв'язок свят із обрядами, котрий, проте, не переростає в їх тотожність. Свята й обряди були і є відносно самостійними явищами культури, засобами передачі досвіду від покоління до покоління.

У християнській релігії, її звичаях і обрядах, передбачених, церковним календарем, є багато загальнолюдських цінностей. Традиції, звичаї і обряди річного циклу багатогранні і складні. Наповнені великим ідейно-моральним, емоційно - естетичним змістом. Вони відображають етнічне, суспільно - політичне, культурно-історичне життя народу на різних ступенях розвитку, його багатогранну духовність, якості, які формувалися протягом віків (національний характер, психологію, світогляд).

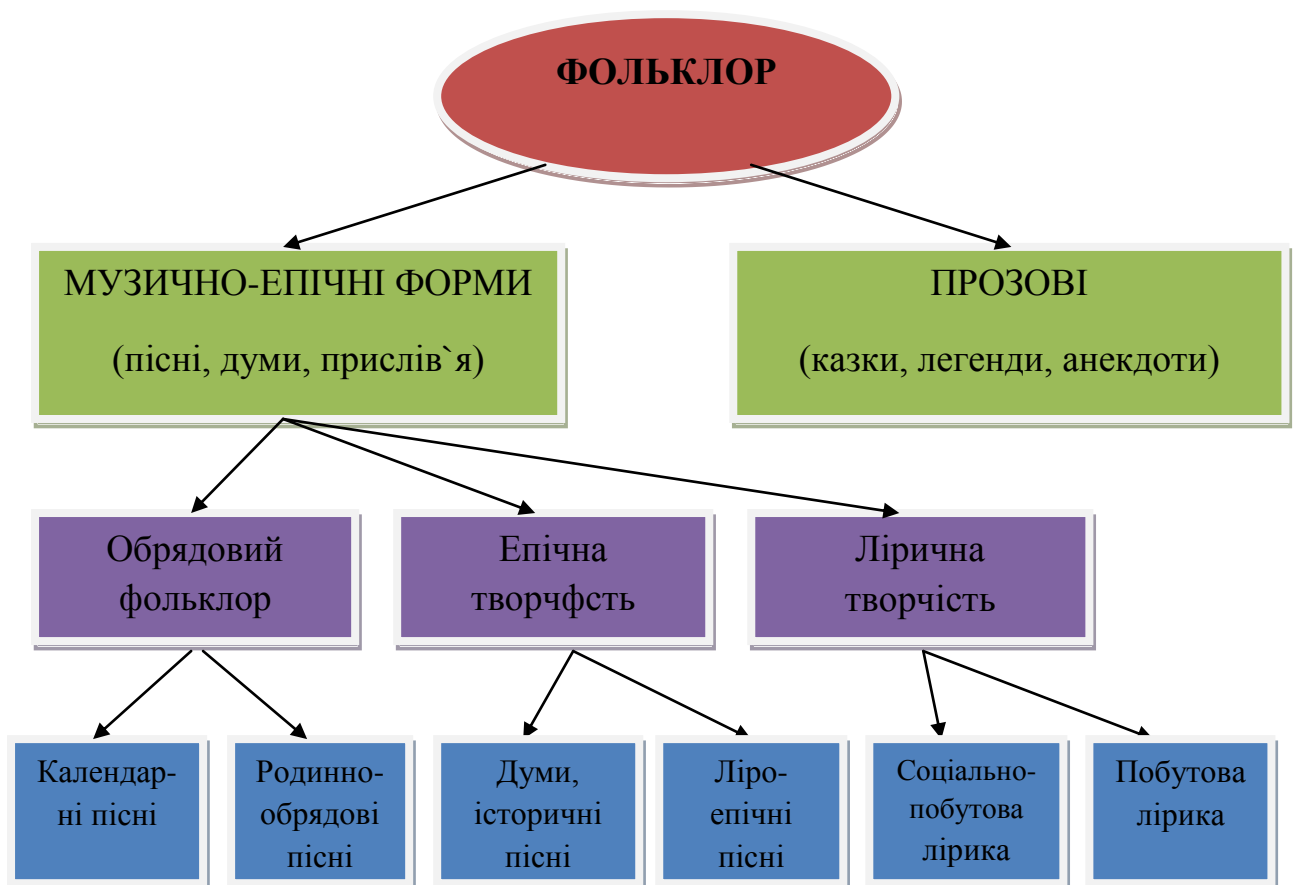
Українська обрядовість, що бере свій початок у первіснообщинному суспільстві, пройшла великий історичний шлях і зазнала історичних змін.

2. Українські народні традиції, побутування і розвиток фольклору в наш час

У розвитку системи виховання і навчання велике значення має досвід наших предків: перш ніж шукати шляхи його вдосконалення, необхідно знати, що було створено й накопичено в попередні віки. Можна сказати, що усна народна

творчість становить поетичну біографію народу, історію його трудового життя і боротьби за волю і незалежність.

Одним із найдавніших пластів українського фольклору є замовляння - короткі міфологічні усні тексти, які використовувалися предками українців у господарстві, для відвертання лиха чи хвороби, а також як елемент приворотних чарів. До найдавніших зразків традиційного фольклору зараховують обидві групи обрядових пісень - календарні (колядки, щедрівки, веснянки, русальні, купальські, петрівчанські, жнивварські) та родинно - обрядові (пісні весільних і поховальних обрядів, хрестинні пісні).

Календарно - обрядовий фольклор поділяється на чотири цикли, що співвідносяться з порами року.

Зимовий цикл українського фольклору найповніше представлений і найбільш вживаний у сучасності. Це насамперед пісні, приурочені до Різдва Христового - колядки та пізнішого походження сценарії для вертепного різдвяного дійства. До зимового циклу також входять так звані щедрівки, структурно подібні до колядок, які співають на Щедрий вечір. Щедрівки особливо багаті на побажання щастя, здоров'я, достатку господареві дому, в який прийшли щедрувати.

Весняний фольклор представлений так званими веснянками або гаївками, іграми, які грають на Великдень, вийшовши з церкви. У веснянках домінують мотиви пробудження природи і споріднений з ним мотив кохання. Ці пісні супроводжуються хороводами. Із давнішого пласту у весняний цикл входять також русальські пісні.

На дні літнього сонцестояння в українців з прадавніх часів припадали купальські свята та ігрища. Купальські святкування були пов'язані з танцями і співами й носили орґаїстичний характер. Зародилась ця традиція у ті часи, коли серед хліборобських племен на теренах України панував культ сонця і давніх язичницьких богів Ярила і Даждьбога. Згодом, уже в християнські часи, ці обряди наклалися на святкування великих релігійних свят: різдва Івана Хрестителя й верховних апостолів Петра і Павла. Петрівчанські пісні співались впродовж петрівки - посту перед святом верховних апостолів

Петра і Павла. Основною темою петрівчанських пісень є кохання, одруження, шлюбне життя.

Жниварські чи обжинкові пісні є складовими обрядів, пов'язаних із хліборобськими жнивами. Вони фактично завершують календарний цикл. Жнива хоч і є періодом важкої праці, але знаменують кінець хліборобського року. Серед мотивів обжинкових пісень найважливішим є величання господаря і господині.

У комплексі обрядових пісень важливе місце займають також родинно - обрядові, які супроводжують перехідні або етапні моменти в житті людини. Це хрестинні, весільні пісні, а також народні голосіння – унікальне фольклорне явище в духовній культурі українського народу.

Епічні жанри українського фольклору - історичні пісні, думи, балади, співанки-хроніки - відзначаються унікальним багатством і красою форм.

Найвизначнішою частиною українського усного епосу є думи. Це розгорнуті вокально-інструментальні композиції, виконання яких вимагає багаторічного навчання, неабиякого хисту і доброго знання традиції. Попередниками дум були биліни княжої доби, які на теренах України зазнали цілковитої трансформації і збереглися лише в європейській частині. Фахівці пов'язують походження дум з такої давньої форми як ритуальний плач. Здебільшого думи розповідають про козацьке життя, війни із загарбниками, воєнні походи козаків в інші землі, побут родин козаків, які залишилися в Україні. У XVII–XIX ст. кобзарі та лірники - виконавці дум та історичних пісень об'єднувалися у так звані кобзарські братства (цехи). У таких цехах був свій статут і правила, жорстка субординація членів і визначений репертуар. Кобзарство з XVII ст. було шанованою професією в Україні.

Наймолодшим родом пісенного фольклору є ліричні пісні та їх різновиди. Їх становлення відбулось у XVI - XIX століттях. Усі ліричні пісні групуються у два великі розряди: соціально-побутові і родинно - побутові. До першої групи належать зокрема козацькі, рекрутські, чумацькі,

наймитські, емігрантські пісні. До родинно-побутових зараховують практично усі пісні про родинне життя, а також ті, що стосуються особистого життя людини (пісні про кохання, жіночу долю, сирітство, гумористичні, колискові, пісні дітей, молоді і дорослих).

До жанрової системи традиційного українського фольклору входять також драматичні форми (народна драма, вертеп), проза (байки, казки, новели, анекдоти, перекази, легенди) й афористичні жанри (прислів'я, приказки, загадки, тости, побажання та ін.).

Українська казка сягає своїм корінням у глибоку давнину. Тематика українських казок надзвичайно різноманітна: казки про тварин і про природу, побутові і жартівливі, чарівні і пригодницькі. У казках добро завжди перемагає зло. На пізніших стадіях розвитку побутові казки набули рис соціальної сатири. Їх об'єктом стали людські вади - скнарість, жіноча балакучість, лінивість, перелюб, шахрайство.

Від давнини до сучасності український фольклор пройшов складний багатовіковий шлях розвитку. Залежно від історичної долі народу в різні епохи, суспільних і політичних процесів, культурних впливів, зв'язків з фольклором інших народів народжувалися нові твори, зазнавали змін, збагачувалися новими темами, сюжетами, мотивами, образами або ставали пережитками і забувалися попередні набутки усної народної словесності. Але в народній пам'яті стійко зберігалися і оберігалися найцінніші надбання фольклору, все те, що було зв'язане з життям, обрядовими і звичаєвими традиціями. Вони передавалися від покоління до покоління, були важливим фактором єдності народу та показником етнічної особливості, самобутності.

Але наша сучасність внесла і вносить у фольклорний процес великі зміни. Загальне поширення письменності і підвищення освітнього рівня населення, преса, радіо, телебачення, кіно, вплив книжки, різних видів професійної культури, художньої самодіяльності, масової популярної культури істотно позначилися і на специфіці побутування й функціонування фольклору, і на його творенні. Негативно вплинули на фольклорну ситуацію

в Україні історичні зміни, які принижували роль і престиж, деформували і в багатьох моментах перервали природний процес міжпоколінної передачі фольклорних традицій.

І все-таки фольклорне життя не припинилося. Різними способами, часто і таємно, підпільно співалися чи розповідалися різні твори з традиційного народного репертуару, а також створювалися нові, що відгукувалися на насущні питання життя, виражали народні переживання, думки, настрої. Це, зокрема, численні частівки, анекдоти, приказки. За їх поширення влада суворо карала.

Народне поетичне слово по-своєму реагує на все, що діється в нашому житті, дає оцінку подіям, явищам і особам - нерідко відмінну від їх офіційного трактування. Великою мірою інтенсифікувалося і його фольклорне життя. Воно виражене і в посиленому поверненні до діючого репертуару, оживленні, оновленні багатьох творів традиційного фольклору, зокрема, обрядового і пов'язаного з національно-визвольною боротьбою українського народу, в утворенні нових пісень, оповідань, анекдотів та інших видів усної народної словесності. Головною темою сьогодення у народній творчості стала тема побудови вільної і незалежної Української, держави, з якою пов'язуються найсокровенніші сподівання і мрії народу про утвердження добра, свободи, людяності та справедливості.

3. Використання фольклору на уроках музичного мистецтва

Невід'ємним компонентом сучасної загальноосвітньої підготовки в Україні є музично-естетичне виховання. Його спрямування на опанування підростаючим поколінням національним культурним досвідом, зокрема фольклорним арсеналом культури.

Виховання засобами дитячого музичного фольклору, традиційних календарних та обрядових свят, ігор, розглядається як невід'ємна частина навчально - виховного процесу на уроках музики. Адже, музичний фольклор, як першооснова музичної культури, є природним підґрунтям для формування основ музичної культури учнів.

Урок музичного мистецтва та позакласна музично-виховна робота у школі залежить від багатьох умов і принципів, які визначають успішність роботи вчителя музики і якими йому необхідно керуватись в процесі художньо - естетичної діяльності. В сукупності своїй ці умови і принципи утворюють міцну навчально-методичну базу. Серед них слід назвати такі: підбір музичного матеріалу для навчальної і виховної роботи з дітьми. Необхідно здійснювати з акцентом на музичний фольклор, який найбільш близький за естетичними запитами і смаками школярам. Фольклор і пов'язана з ним система музичних знань, умінь і навичок учнів мають визначати основний зміст роботи вчителя музичного мистецтва.

Український дитячий музичний фольклор викликає особливий інтерес. Він допомагає вирішенню широкого кола педагогічних завдань, пов'язаних з музично - естетичним вихованням дітей шкільного віку. Високий мистецький рівень, невичерпна енергія, завзяття, емоційна

насиченість нашого фольклору, розмаїття пісень яскраво відбивають світогляд, естетичні уподобання, саму психологію українського народу.

По - перше, особливості фольклорної музичної мови - простота та музичність мелодій утішок, забавлянь, колискових, якими постійно супроводжуються будь - які моменти повсякденного життя дитини, формують здатність учнів до сприймання, естетичні смаки, становлення інтересів, допомагають кожній дитині швидко запам'ятати і репродукувати їх композиційну побудову. Веселі пісеньки - пестушки, різноманітні жартівливі ігри з використанням ритмічних рухів, торохтілок, дитячих музичних іграшок та музичних інструментів запам'ятовуються, надають різні музичні враження, розвивають природні музичні нахили.

По-друге, пісенний фольклор, будучи важливим засобом інтелектуального та духовного зростання, має дивовижну здібність розвивати у школярів творчий підхід, виховувати творчу фантазію, дає можливість проявляти власні творчі можливості. Активним засобом розвитку творчої діяльності є творчі завдання. Саме особливості пісенного дитячого фольклору, його природність спонукають дітей до творчих дій, активізації ініціативи, емоційної чутності. Тільки в таких умовах найбільш повно розкриваються творчі можливості дітей.

Тому аналіз значної частини дитячого репертуару й дорослого, що виконується для дітей, виявляє, що їх основу складають пісні, побудовані на двох-трьох звуках, що охоплюють інтервал терції чи кварта.

Дитячі пісні, як правило, мають чітку ритмічну організацію. Мелодичне наголошення збігається з мовними наголосами й римуванням вірша. Ритмічна організація визначається як акцентами, так і більшими тривалостями. На перших етапах, працюючи над метроритмічними вправами, слід орієнтуватися на ритміку слова. І тут на допомогу вчителю прийдуть дитячі заклички, лічилки, дражнилки, скоромовки.

Завдання вчителя - знайти такі приклади, які б відповідали віку дитини та їх музичному розвитку. Важливо те, що на уроці музики вчитель

має змогу коригувати й ускладнювати завдання: це спів з метричною пульсацією, виконання нескладних танцювальних рухів, створення темброво-ритмічних супроводів, ритмічна імпровізація.

Дитячі ігри синтезують різноманітні види музичної діяльності, в ігровій формі вчать дітей культурі спілкування. Їх використання на уроці музики дає змогу розвивати усі складові частини музикальності: почуття ритму (плескання, крокування, притупи, танцювальні рухи), відчуття ладу (спів хоровий, сольний) та музично - слухові уявлення. Рухами й мімікою діти підкреслюють характер пісні, будучи водночас виконавцями і глядачами. В основі пісні лежить мажорний тризвук, який повторюється кілька разів. Це дає можливість дітям інтуїтивно відчутти лад, стійкість і нестійкість ступеней мелодій.

Наступним важливим моментом музичних ігор є їх спрямованість на розвиток музично - слухових уявлень. Кожна гра - це спілкування у широкому розумінні цього слова. Діти спілкуються не лише з піснею, а найголовніше один з одним за її допомогою, адже мова звуків, інтонацій, поетичного тексту і рухів зрозуміла кожному з них.

Щоб гра досягла своєї мети, важливе з'ясування комунікативної позиції кожного учня, що дасть можливість об'єктивного вияву тих якостей, що лежать в основі музикальності й завдяки яким розвиваються музичні здібності. Проведений аналіз дає підставу для висновку про необхідність значно ширшого використання дитячих ігор для розвитку музичних здібностей дітей.

Заклички особливо повно розкривають можливості дитячого голосу, його силу і дзвінкість, емоційну темпераментність. Використовуючи у своїй мові прислів'я і приказки, діти ясно, лаконічно, виразно виражають свої думки і почуття, їх мова набуває інтонаційного забарвлення, розвивається вміння творчо використовувати слово, вміння образно описати предмет, дати йому яскраву характеристику.

Дитячі пісні, як правило, зв'язані з іграми, хороводами. Тут має місце синтез слова, руху й музики, які сприяють трудовому, розумовому, моральному і фізичному вихованню підростаючою покоління. Це своєрідні ігри-змагання з танцювальними рухами, імпровізацією, драматизацією. У них найбільше яскраво відбиті національні риси і комплексність вираження національного характеру: слово, музика, дія.

Своєрідною формою музичного дитячого фольклору виступають дражнилки, лічилки, гуморески. У цьому жанрі діти критикують ледачих, брудних і жадібних дітей. Це специфічна форма дитячої сатири, у якій висміюються кривдники чи примхливі діти, що підкорюються правилам гри.

Важливими складовими українського дитячого музичного фольклору є музичні загадки, музичні казки, пісні з казок, пісні-казки. Зокрема, загадки, являють собою малі форми усної народної творчості, в яких у гранично стиснутій, образній формі викладаються найбільш яскраві й характерні ознаки предметів чи явищ. Відгадування й створення музичних загадок впливає на всебічне формування музичних здібностей дітей. Вживання для створення в загадці метафоричного образу різних засобів виразності (прийому уособлення, використання багатозначності слова і музичної інтонації, визначень, епітетів, порівнянь) сприяють формуванню образності мислення учнів.

Велику дію на сприймання учнів мають розповіді-байки. У творах цього жанру, в яких у співі розповідається про нереальні події, діти втілюють гумор, запал, жвавість, ритмічний характер музичного тексту, творчу уяву. Дуже важливо навчити дітей слухати, вслухуватися у фольклорний сюжет музичного твору і розуміти його зміст. З цією метою можна обігравати малі форми фольклору, вводити елементи музичної драматизації, використовуючи барвисту наочність, дитячі музичні інструменти, що глибоко впливає на емоційні почуття дитини, сприяє концентрації її уваги, природному запам'ятовуванню нею музичного тексту та формуванню музичних здібностей школярів.

В процесі освоєння зразків народної музичної творчості на уроках музики і в позаурочний час необхідно використовувати всі види музичної діяльності у тісному взаємозв'язку. У репертуарі пісень для хорового співу слід добирати якомога більше календарно - обрядових пісень. Такі пісні мають ігровий характер, просту побудову, нескладну мелодичну лінію, інтонацію, простий метроритм і тому легкодоступні для вивчення. Як правило, їх вивчають утакому порядку:

I чверть - обжинкові пісні;

II чверть - пісні про Святого Миколая, Новий рік, колядки, щедрівки;

III чверть - веснянки, гаївки;

IV чверть - купальські пісні.

Отже, все вищезазначене дає нам можливість визначити український дитячий музичний фольклор, як особливу, феноменологічну художню реальність, яка завдяки поєднанню та збереженню у генетичному кодї інтонаційній основі музичного мовлення створює підґрунтя для формування основ музичної культури учнів, поєднує світ дітей і дорослих та включає цілу систему поетичних і музично-поетичних жанрів фольклору. Звернення до широкого кола фольклорних здобутків дає можливість збільшити обсяг природної та музичної пам'яті на важливому етапі шкільного дитинства, інтелекту, виховувати в дитині духовність, формувати національну ідентичність особистості.

Розвитку музичних здібностей учнів слід приділяти значно більше уваги не стільки через включення додаткового матеріалу, скільки через відповідну орієнтацію вчителя. Уроки музики повинні ґрунтуватись на дитячому музичному фольклорі, який увібрав глибинний досвід багатьох поколінь і є неоціненним загальнолюдським надбанням.

4. Фольклор, як складова розвитку творчих здібностей школярів

Творчі здібності існують в кожній дитині. Творчість - це природна функція мозку, яка виявляється і реалізується у діяльності при наявності спеціальних здібностей у тій чи іншій конкретній діяльності.

Розвиток музичних здібностей є одним з найважливіших чинників музичного виховання особистості. Пошук шляхів ефективного розвитку музичних здібностей школярів спонукає звернутися до досвіду народної педагогіки, до дитячого музичного фольклору, який є випробуваним засобом прилучення дітей до прекрасного, увібравши естетичний, моральний, світоглядний досвід багатьох поколінь. Народна практика музичного виховання виробила чимало засобів розширення естетичного й художнього досвіду дітей, пробудження творчих здібностей у різних видах музичної діяльності.

Можна визначити такі особливості розвитку творчих здібностей школярів:

- висока пізнавальна активність;
- допитливість, прагнення створити нове;
- самостійність в розв'язанні нових завдань, у пошуку оригінальних рішень;
- швидкість засвоєння нової інформації, висока швидкість перебігу розумових процесів;
- схильність до широкодіапазонного використання своїх знань, швидке опанування уміннями, навичками, прийомами;
- фантазування, схильність до творчої інтерпретації.

Дитячий фольклор несе різнобічне навантаження. Крім завдань розумового й емоційного розвитку ігри, пісеньки та інші жанри і форми дитячої творчості спрямовані найперше на задоволення потреб дитини у

спілкуванні. Допитливий дитячий розум постійно прагне до контактів: діти спілкуються з дорослими та між собою; пізнаючи світ, вони намагаються відтворити звуки доквілля, запозичують пісні дорослих, переробляючи їх на свій лад, згідно з власним сприйняттям їх розуміння.

Особливої уваги заслуговують дитячі ігри, як засіб розвитку художньо-творчих здібностей, активізації музичної діяльності. Дитина рухається під час гри, у неї вкладає усю свою енергію, бо це сенс її життя. Якщо ґрунтуватися на твердженні, що природа музичних здібностей моторна, то роль гри в їх формуванні важко переоцінити.

Творча діяльність є більш складною за своєю сутністю, доступна тільки людині. Є важлива «формула», яка підіймає завісу над таємницею народження творчого розуму: «Спочатку відкрити істину, відому багатьом, потім відкрити істину, відому деяким, і нарешті відкрити істину, нікому ще невідому». Усе це і є шлях становлення творчої сторони інтелекту, шлях розвитку винахідницького таланта. І обов'язок вчителя - допомогти дитині стати на цей шлях.

Адже в сучасній освіті саме освітні технології для розвитку творчих здібностей виступають важливим фактором у процесі постійного духовно-творчого удосконалення особистості, формування інтелектуального і культурного потенціалу кожної дитини.

Висновок

Відомо, що поява справжньої індивідуальності відбувається завдяки єдності народу й окремого індивіда через мову і фольклор, через творчість попередніх поколінь. Зневажити рідним - це втратити себе, відійти від свого берега, а до чужого не пристати. Тому потрібно залучати школярів до творчої культурної спадщини нашого народу у процесі навчально - виховної роботи школи.

Дитячий ігровий фольклор допомагає дітям краще зрозуміти життєві ситуації, стереотипи поведінки, а також сприяє соціальній адаптації. На сучасному етапі найкращі народні традиції, звичаї, обряди, свята повертаються, вписуються у сьогодення і благотворно впливають на формування та розвиток творчої гармонійної особистості. Пізнаючи свою культуру, історію, знаючи свій родовід, усвідомлюючи нерозривний зв'язок з минулими поколіннями, дитина морально і духовно самовдосконалюється.

Вивчення народних традицій, звичаїв, обрядів та свят їх відродження у навчальних закладах має велике значення у формуванні позитивної поведінки, розвитку моральних і духовних якостей характеру, самостійності, утвердження своєї особистості, тобто сприяє вихованню високоморальних, національно свідомих громадян, патріотів України -спадкоємців і продовжувачів національних ідей і традицій.

Великий скарб звичаїв нашого народу ми отримали в спадок і мусимо зберегти його та, нічого не втративши, передати нашим дітям, щоб не перервався зв'язок поколінь, щоб зберегти генетичну пам'ять нашого народу.

Список використаних джерел

1. Скуратівський В. Дідух / Київ «Освіта» 1995
2. Вербенець О. Обряди і страви Святого вечора / Ольга Вербенець, Віра Манько. - Л.: Свічадо, 2007.
3. Від Пилипівки до Говіння: звичаї, традиції, колядки, щедрівки зимового циклу. - Коломия: Вік, 2003.
4. Волицька І. В. Театральні елементи в традиційній обрядовості українців кінця ХІХ - поч. ХХ ст. / І. В. Волицька. - К. : Наук. думка, 1992.
5. Воропай О. Звичаї нашого народу : етногр. нарис / Олекса Воропай. - Мюнхен : Укр. вид-во, 1958.
6. Савчук В. Український живий вертеп: генеза і способи ретрансляції : навч. посіб. / Володимир Савчук. - Івано-Франківськ: [І. Я. Третяк], 2010. Українці: Свята. Традиції. Звичаї / уклад. І. Коверець. - Донецьк: Альфа-Прес, 2004.
7. Шурами Н. Українські народні прислів'я, приказки, загадки, скоромовки / Київ 1992
8. Струманський В. Слово в золотій оправі/ Хмельницький 1998
9. Скуратівський В. Вінець / Київ 1994
10. Стородук А. Музичний фольклор східного Поділля 2007
11. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна і мистецька: Навч. посібник. - К., 2002
12. Шевнюк О.Л. Культурологічна освіта майбутнього вчителя: теорія і практика. - К.: НПУ ім. Драгоманова, 2003
13. Гумінська О. О. Уроки музики в загальноосвітній школі: [Методичний посібник] / О.О.Гумінська. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004
14. Михайличенко О.В. Нариси з історії музично-естетичного виховання дітей та молоді в Україні / О.В.Михайленко. – К.: КДЛУ, 1999

Перелік 2 Посилання на Інтернет-джерела

1. <http://ethnography.org.ua/content/obryad-vodinnya-kozy>

Додатки

4 клас

Музичне мистецтво

Тема: Календарно – обрядові зимові пісні.

Мета:

навчальна: збагатити уявлення учнів про календарно-обрядові пісні зимового циклу, а також про відтворення теми зимових народних свят у різних видах мистецтва. Продовжити знайомити учнів з колядками й щедрівками, пояснювати їхній зміст.

розвивальна: розвивати у учнів предметні та міжпредметні компетентності, творчі здібності, поглиблювати розуміння змісту колядок й щедрівок, народних обрядів та звичаїв.

виховна: на прикладі зимових календарно-обрядових пісень виховувати добре ставлення до людей, повагу до народних звичаїв та традицій. Підтримувати бажання вивчати їх і брати участь у святкових діях.

Музичний матеріал: Українська щедрівка «Чи дома, дома»; Українська щедрівка «Слава нашим господарям». Українські щедрівки «Ой рано, рано кури запіли». Колядки. Пісня - гра «Маланка».

Елемент інтеграції: Н. Старовойтова. На першу зірку. Д. Янковський. Колядки. Д. Гірландайо. Поклоніння пастухів.

Основні поняття: Особливості жанру зимових календарно – обрядових пісень. Колядки, щедрівки.

Тип уроку: урок поглиблення теми.

Обладнання: музичний інструмент (акордеон), ноти, фонохрестоматія, музичний центр, ілюстрації, портрети композиторів, підручники.

ХІД УРОКУ

Учні входять до класу під музичний супровід

(Українська щедрівка «Чи дома, дома»)

I. Організаційний момент

1. Музичне вітання

2. Повідомлення теми й мети уроку

II. Актуалізація опорних знань

Метод «Мозковий штурм».

1. Які пісні називаються календарно-обрядовими?
2. Назвіть види (жанри) календарно-обрядових пісень.
3. Назвіть пісні зимового циклу.
4. Чим на вашу думку, відрізняються колядки від щедрівок?

III. Мотивація навчальної діяльності

Зима – чарівна пора року. Вона приносить нам багато зимових свят. І всі вони такі чудові! Кожен може вирушити узимову чарівну пісенну подорож.

Пісні з давних – давен живуть з народом. Люди співали про свої радощі й тугу, про важливі події у природі та житті. Лунають пісні й на улюблені народні свята. До кожного свята в народі створювались особливі обряди та традиції й пісні – такий собі пісенний календар. Так і виникла сучасна назва цих старовинних фольклорних творів - календарно – обрядові пісні.

Сьогодні на уроці ми розглянемо свята зимового циклу, виконаємо зимові обрядові пісні та відтворимо традиції зимових календарних свят і обрядів.

IV. Основна частина. Вивчення нового матеріалу

Новий рік – саме улюблене свято! Сяюча вогнями ялинка, шарудливі спіралі мішури, різнокольорові коробочки подарунків і – зрозуміло – довгоочікувані новорічні канікули.

Новий рік – одне з найдавніших і найпопулярніших календарних свят. Це, мабуть, єдина подія, яку протягом століть щорічно відзначають у всіх країнах і на всіх континентах, яку знають, люблять і яку з нетерпінням чекають люди, різні у своїх етно-національних традиціях і релігійних переконаннях.

Незважаючи на те, що Новий рік - одне з небагатьох свят, що об'єднує все людство, за всіх часів у різних народів існували й існують свої традиції зустрічі Нового року та своя святкова атрибутика.

В Україні традиція новорічного святкування має особливо непросту та тривалу історію: наші прадіди у різний час святкували новий рік і в березні, і у вересні, і у січні – та й тепер 2 рази.

Новий рік переступив наш з вами поріг, а незабаром прийде Коляда, після неї щедрівочки, а за ними і ціла низка цікавих, зимових свят.

Новий рік завжди був найбажанішим святом у кожній родині.

Обряд колядування виник у стародавні часи. Він був пов'язаний з днем зимового сонцестояння, яке український народ відзначав 25 грудня й називали святом Коляди.

Коляда – центральне зимове свято, все просякнуте хліборобськими ознаками. Віншувальники ходили від хати до хати із зображенням сонця та співали колядки – величальні пісні про сонце, місяць і зорі. Згодом традиції колядування було перенесено на свято Різдва Христового (7 січня за новим стилем). Саме тоді виникли колядки про народження та життя Христа. Виконання колядок супроводжувалися відповідними рухами.

Колядки співають від першого дня Різдва Христового до Водохреща.

У цих піснях свято Різдва «обставлено українськими національними декораціями й побутом, змальовано українськими рисами, загіто теплотою українського національного духу», - писав відомий мистецтвознавець Олександр Кошиць.

Кому з тих, хто народився й виріс у селі, не знана ця простенька, похідна колядка, з якою ми оббігали сусідів та хрещених, щоб оповістити про Різдво Христове й отримати за це дарунки:

Коляд, коляд, колядниця,

Добра з медом паляниця,

А без меду не така –

Дайте, дядьку, п'ятака!

Саме слово «коляда» всім відома й зрозуміла, хоч ми й не підозрюємо, що походить вона з глибокої давнини, а її коріння має латинське забарвлення (календа), тобто перший день кожного місяця, особливо січня, який пишню святкувався. Нашим далеким пращурам цей обряд відомий ще з IX сторіччя. Існує припущення, що прийшов він од римлян. Власне колядки – це часто величання з вірою, що те, що говориться про господаря та його родину, має сповнитися, і цим колядки наближаються до заклять, як стверджує митрополит Іларіон.

Господарю і господині в колядках бажається щастя, здоров'я, щедрого врожаю та багатства. Колядують або окремі особи, або групи парубків чи дівчат. Їхній голова зветься «березою» (означає «замаскований»). Колядують діти, дорослі парубки та дівчата.

Першими сповісниками народження Христа по всій Україні були діти та підлітки. Вони вдосвіта першими йшли до односельців віншувати зі святом Різдва.

За звичаєм в перший день Різдвяних свят колядують і дорослі парубки.

Гурт колядників – п'ять осіб: береза, звіздоноша, дзвонар, міхоноша та запасний, який повинен допомагати міхоноші, якщо багато вколядують.

Такі колядники колядували в хаті перед образами, а сьогодні – де вдасться, навіть на порозі, аби дозволили колядувати. А щоб дозволили,

береза, коли вся ватага стоїть під вікном, гукає: «Пане господарю, благословіть Христа славити!» А нині питають по-іншому: «Чи можна колядувати?» І коли згоду отримано – по всій хаті лунає дзвінке і гарне: «Нова радість стала, яка не бувала...».

Додаток № 17.

Вважалося: чим більше дітей завітає до хати, тим щедріший буде Новий рік. Колядували, як правило лише хлопчики, дівчатка ж в передріздвяних обрядах участі не брали, оскільки за давнім віруванням на великі свята першими мають бути представники чоловічої статі, котрі й ошасливають хату – господарство, і вже зовсім зле, коли першою провідає хазяїв жінка. Традиційний характер організації колядницьких та щедрівницьких ватаг на чолі з «березою» у багатьох випадках нагадує стародавніх веселих скоморохів, що теж «хату звеселяли» не тільки величальними піснями, а й танцями та грою на музичних інструментах.

Цілком можливо, що від співців-скоморохів колядницькі та щедрівницькі ватаги успадкували і традиційні форми випрошування дозволу, а потім

грошей. Звичай переодягатися на цигана, жида, чорта, журавля, ведмедя, козу колядницькі та щедрівницькі ватаги теж запозичили від скоморохів.

За традицією староукраїнських величальних пісень, багато колядок спрямовується до особи господаря, господині або їхніх дітей — парубка чи дівки. Відповідно до цього підбирається і зміст колядки. Імена величальних осіб підставляється в тексті самої пісні, і тоді колядка виглядає так, ніби спеціально складена для даної особи.

4. Робота із словничком

Колядка — величальна українська обрядова пісня, яку виконують колядники від Різдва до Водохреща зимового циклу.

Щедрівка — величальна українська обрядова пісня, яку співали увечері під Новий рік, на Щедрий вечір.

Щедрування - давній новорічний звичай, під час якого групи щедрувальників піснями славили господарів, бажали їм здоров'я і достатку, за що отримували винагороду. Супроводжувалось воно магічними діями, музикою, танцями, пантомімою, обрядовими іграми з масками.

Додаток № 18.

Щедрівки, на відміну від колядок, мають свою особливість, традиційний приспів: «Щедрий вечір, добрий вечір, добрим людям на весь вечір».

Напередодні Нового року співають пісні із щедрими побажаннями здоров'я, добробуту. Такі пісні називаються щедрівками. Виконують їх у супроводі музичних інструментів, із танцями, пантомімою, обрядовими іграми з масками. Щедрівки співали окремо господареві, господині, хлопцеві, дівчині, усій родині. Були щедрівки дитячі, жартівливі, пародійні. Щедрували також групами: «Меланка», «Василь» та «Ряжені».

Як і колядки, щедрівки виникли давно. Вони створені на біблійні сюжети, у них також оспівують господаря і всю його родину. Та, на відміну від колядок, у щедрівках також йдеться про ластівок, жито, посіви, тобто про те, як новий рік зустрічається з весною.

Адже в цей час, коли закінчується зимове сонцестояння, народжується Молоде Сонце і день стає довшим. На Щедрий вечір хату прикрашав святковий сніп — дідух — символ добробуту родини.

Сьогодні не снідають і обходяться без обіду. Хіба дітям, що не можуть терпіти голоду, мати дозволить дещо з'їсти, та й то лише в обідній час.

Коли вечоріє, починається готування домашнього вівтаря. Господар вносить сніп жита — «дідуха». Переступаючи поріг, він скидає шапку і вітається з господинею, ніби вперше входить до хати:

— Дай, Боже, здоров'я!

— Помагай Біг, — відповідає господиня, — а що несеш?

— Злато, щоб увесь рік ми жили багато! — говорить господар, зупиняючись посеред хати. Тут він хреститься і, звертаючись до родини, віншує.

— Віншую вас із щастям, здоров'ям, з цим Святим Вечором, щоб ви в щасті і здоров'ї ці свята провели та других дочекались — від ста літ до ста літ, поки нам Пан Біг назначить вік!

Повіншувавши, господар підносить «дідуха» високо над столом і ставить на покутті під образами. Далі він перев'язує «дідуха» залізним ланцюгом і кладе біля нього ярмо, чепіги від плуга і хомут. Господиня добуває із скрині нову білу скатерку і все це накриває.

Згідно з українським світоглядом Рай-Дідух був умістилищем духів-пращурів, духу житла, добрих духів.

Увечері щедрували, обходили хати з побажанням щастя членам родини і розквіту господарства. Парубки у жіночому одязі «меланкували», ходили ряджені, вилили Козу, співали веселі щедрівки.

Використання в обрядах маски кози відоме багатьом слов'янським і неслов'янським народам, а її походження пов'язують з культами родючості та вшануванням тотемних тварин.

Найвідомішими новорічними іграми і виставами були: «Коза» і «Меланка».

Коза з Дідом, Бабою, Солдатом, Циганом, Міхоношею просилася до хати. Стрибаючи, вона раптово падала і «спускала дух». Після чудернацького зцілення (коли її обіцяють пригостити смачненьким), Коза «оживала» і під радісну щедрівку знов вистрибувала по оселі.

За традицією 13 січня відзначають свято Маланки. Ще його називають Щедрим вечором, або Щедрою (другою) кутею.

За стародавнім міфом вірного побратима бога Місяця, була ще донька, яку всі називали Миланкою, бо вона була така мила й чарівна. Одного разу коли князь-Місяць був на полюванні, лютий змій викрав із срібного терема Миланку й запроторив у підземне царство. Визволив її славний богатир Безпальчик-Васильчик і з нею одружився.

Ось чому після Щедрого Вечора святкують Василя, у жертву приносять свиню, яка вважається місячною твариною, а Васильчик став покровителем цих тварин. Тому, за народними звичаями, на Меланку готували свинячі нутрощі, по них ворожили, який буде врожай, а з свинячих ніжок варили «дриглю», щоб у людей не боліли ноги. Вшановували Миланку за якомога

багатшими столами, бо то є продовження Щедрого Вечора з усіма його добрими богами і душами предків.

Як і на Свят-вечір, цього дня готують святкову вечерю, яку в народі величають Щедрою, тому що страви цього вечора не є пісними: тут на столі й кутя, і ковбаси, й холодець, і шинка...

Звечора і до півночі щедрувальники обходять оселі. За давньою традицією, новорічні обходи маланкарів, як і різдвяних колядників, відбуваються після заходу Сонця, тобто тоді, коли володарює усяка нечиста сила. Дівчата поодиночі чи гуртом оббігають сусідів, щоб защедрувати.

На Меланки ходять також і парубоцькі гурти. Вони називаються «водити Меланку». Хлопці в масках висловлюють добрі побажання, веселять піснями, танцями, жартівливими сценками. Один з них, зазвичай, перевдягнений в жіноче вбрання і його називають Меланкою.

Святом Василя називають Старий Новий рік і відзначають його 14 січня. Церковні джерела характеризують Василя як аскета, богослова і вченого, автора кодексу чернечого життя. Саме йому належить вислів: «Скільки віднімеш від тіла, стільки додаси сили душі». Василя Великого вважали покровителем землеробства, і саме тому цього дня основною обрядовою дією було засівання осель збіжжям. Перший посівальник на Новий Рік зазвичай приносить до хати щастя. Вважається, що дівчата щастя не приносять, тому й посівати їм не годиться. Першого посівальника господиня просила сісти на порозі - «щоб кури сідали та курчат висиджували». Зерно після посівальника збирали і віддавали курям - «щоб добре неслися», а горох зберігали аж до весни.

Додаток № 16.

Колядки та щедрівки - це українські обрядові пісні, які виконують під час новорічних та різдвяних свят. А ось чим вони різняться знають далеко не всі. Різниця є: традиційно колядки виконують на Різдво (7 січня), а щедрують - напередодні старого Нового року (13 січня). У колядках, насамперед, прославляють народження Христа, а виконуючи щедрівки люди бажають добробуту родині, багатого урожаю та інших благ. Так само як і календарно-обрядові пісні, щедрівки та колядки мають язичницький характер. А зміст їхніх текстів обов'язково має магічне значення.

Обрядові пісні супроводжують наш народ із глибокої давнини, бо вони завжди відігравали важливу роль у житті українців. Слухаючи колядки та щедрівки ми можемо більше дізнатися про українську культуру, про звичаї та традиції, усвідомити себе частинкою свого народу.

V. Музичне сприймання

Українська щедрівка «Чи дома, дома».

Українська щедрівка «Слава нашим господарям».

Фрагменти колядок.

5. Аналіз музичних творів

- Про що йшлося у прослуханих піснях?
- До кого звучить звернення у колядках та щедрівках?
- Кого прославляє колядка?
- Кого прославляє щедрівка?
- Що характерне для українських щедрівок і колядок?
- Назвіть спільні риси прослуханих пісень.
- Визначте характерні риси щедрівок та колядок.
- Чим різняться колядки від щедрівок?

6. Виконання творчого завдання до пісень.

- Розгляньте малюнки у підручнику (с. 73). Оберіть ті, які на вашу думку, найбільше підходять до прослуханих творів.

7. Фізкультурна хвилинка

Додаток № 15.

V I. Вокально-хорова робота

- Розспівування

- виконання вправ для розвитку музичного слуху та голосу (за вибором учителя);
- виконання поспівок.

V II. Розучування пісні

Українська щедрівка «Ой, рано, рано кури запіли».

- Демонстрація пісні вчителем;
- аналіз структури пісні: визначення будови, подібності та відмінності фраз, ритмічний малюнок;
- настройка в тональності;
- розучування куплетів методом „Луна”;
- робота над приспівом за нотним записом на голосний звук «а»

8. Виконання творчого завдання до вивченої пісні.

- Створюючи музичний супровід на шумових інструментах заспівайте вивчену щедрівку.
- Зробіть інсценізацію щедрівки та заспівайте всі разом.

9. Музична гра «Маланка».

Оберемо Маланку та будемо разом із нею танцювати та щедрувати.

1. Розподіл ролей.
2. Одягніть елементи костюмів героїв свята(коза, Маланка, гГосподар, Господиня, циган та Щедрівники).

V III.ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

- Згадайте свою найулюбленішу колядкучи щедрівку та виконайте її.
- Якщо тобі запропонували би організувати новорічне свято, які б колядки та щедрівки були би використані у сценарії?
- У чому полягає основний зміст зимових календарно обрядових пісень?

10. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Сьогодні ми познайомилися з жанром календарно-обрядових пісень до яких відносяться колядки та щедрівки, а також розглянули свята зимового циклу.

Усне оцінювання.

11. Музичне прощання

Вихід у супроводі пісні «Ой, рано, рано кури запіли».

Додаток № 15

<https://www.youtube.com/watch?v=A09aJ3gvLWs>

Додаток № 16

<https://www.youtube.com/watch?v=axL0OcLZ95>

Додаток № 17

<https://www.youtube.com/watch?v=cEaMRgwXQmU>

Додаток № 18

https://www.youtube.com/watch?v=kFy_9hRS2uc

Виховний захід «ВІНОЧОК ВЕСНЯНОК»

Під музику (спів пташок) вбігає

дівчинка:

Сонечко, сонечко, глянь у віконечко,
Діткам маленьким з неба засяй!
Весно, весняночко, наша паняночко,
Гарними квітами, ніжними вітами,
Співом пташиним нас забавляй!

Вбігає дівчинка:

Коло нашого колодязя
Золотая ключка
Хто не вийде на вулицю

Нападе колючка.

Під веснянку «Ой вийду я на полянку» ланцюжком заходять діти.

Дівчинка: Прийди, прийди весно,
Прийди, прийди, красна.
Принеси нам збіжа,
Принеси нам рясно.

Вбігає Весна.

Дівчинка: Весняночко-паняночко, де ти зимувала?

Весна: У садочку на пеньочку пряла на сорочку.

Дівчинка: Ой весно, весно, що ти нам принесла?

Весна: На дерева – цвіту,

І на поле – жита,

На травичку – росу,

На дівчаток – красу,

А на хлопців – сили,

Щоб росли й міцніли.

2 Дівчинка: Ой виходьте, дівчата,

Весну-красну стрічати!

Будем весну стрічати
Та віночки сплітати!
А віночки сплетемо –
Хороводом підемо!

Беруть Весну в коло співають веснянку «Зелений Кудрявчик»

Весна: Сьогодні своєю весняною владою я наказую всім радіти,
Співати, танцювати, закликати сонце, птахів і тепло!

*Діти співають «Зайчику, Зайчику»,
«Скакали дикі кози»*

Хлопчик: В селі на горбочку
Стоїть церква на видочку
Коло церкви, немов квіти,
Водять весняночки діти.

Діти співають «Ой вийдемо», «Жона»

Хлопчик: Дівчатонька, воробятонька, радьмося.
Та й виходьмо на травицю – граймося.

Діти шикуються в дві колони: в одній - хлопчики, в другій – дівчатка

Хлопчик: А чого наші дівчатонька красні?
Бо вони їли пиріжки в маслі,
А сиром посипали,
Сметаною поливали!

Дівчинка: А чого наші хлопчики білі?
Бо вони на обід kota з'їли
А попелом посипали,
Ще й болотом поливали!

Хлопчик: Ой, чия ж то дівчинонька
В зеленій спідниці?
Вона так ся гонорує
Як жаба в криниці!

Дівчинка: Ой чий же то парубок

Так ся гонорує
Одну ногу закидає,
Другою гальмує!

Хлопчик: Ой, не смійся, дівчинонько,
З мого капелюха.
Я ся з тебе не смію,
Що ти клаповуха!

Дівчинка: Хлопці! Нащо вам музики,
Якщо у вас такі довгі язики?

Хлопчик: Годі дівчатонька жартувати,
Час уже веснянки грати!

*Діти співають «Огірочки»,
«Ой весна іде»*

Хлопчик: Превеселий був цей день,
Ми гуляли увесь день,
Побороли зиму,
Ось які ми сильні!

Дівчинка: А зима розтала
І її не стало!

Діти співають «Перекину кладку